

EMLÉKEZÉSEK A GRESHAM-KÖRRÉ 1.

GENTHON ISTVÁN A GRESHAM-KÖRRŐL¹

Ez a társaság péntekenként gyűlt össze a Gresham kávéházban, délután 5-1/2 6 körül, és vacsoraidőig maradt együtt. Ide jártak a művészek körül: Barcsay, Basch, Bartha, Berény, Bernáth, Bornemisza, Borsos, Czóbel, Diener-Dénes, Elekfy, Egry, Ferenczy Béni, Ferenczy Noémi, Hatvany, Hrabéczy, Jobbágyi Gaiger, Kmetty János, Novotny, Pátzay, Schaár, Szentiványi, Szobotka, Szőnyi, Vass, Vilt.² Magyar és külföldi lapokat, magazinokat olvastak (már ami megvolt itt, mindenesetre *Magyar Művészet* volt, mert Oltványi³ megkövetelte, hogy ahová ő megy, előfizessenek rá). Feketét, vagy tejeskávét ittak, egyedül Basch ivott valami piros színű kevertet – ő volt a „világfi”. Az ablak mellett ültek; nyáron, amikor kivették az ablaktáblákat, a ki-be járás azoknak a helyén folyt. A beszélgetés tárgyát egy-egy kiállítás értékelése vagy aktuális kérdések képezték, szenvedélyes hang és szelőséggel nélkül. Néha kikérték egymás véleményét az új műveikről (de például Bernáth soha nem említette, hogy min dolgozik), ilyenkor közvetlenül, esetleg heccelődve adták meg a választ. Egyszer Berény kérdezte meg Egryt, Egry állt egy darabig a képek előtt, aztán kézfejjével megdörzsölte az orrát és így kezdte: „Azt utálok legjobban ezekben...”

Művészeti elvekről nem igen beszéltek. A szót – ha beszélgettek – Egry vitte. Vége-hossza nincs történeteket adott elő, amelyekben a leghumorosabb a történet bonyolódása volt, és amelyeket még jóval a point⁴ előtt egy kézlegyintéssel fejezett be; ilyenkor még a zárkózott Bernáth is feloldódott, s könnyesre nevelte magát. Pátzay aranyköpésével szórakoztatta a többieket. Egry és Berény gyakran a pincében álló versenybiliárddal büvészkedtek. Különben Egry Jobbágyi-Geigerrel sakkozott.

Egyik alkalommal a Földművelésügyi Minisztérium disztingvált asztaltársaságá-

¹ A szöveg lelőhelye: MTA, BTK Művészettörténeti Intézet, Adattár, MDK-C-II-484/3 ill. 4. Az interjú része annak a sorozatnak, amit a Művészettörténeti Dokumentációs Központ 1966-ban készített az egykori Gresham-körösökkel (pl.: Elekfy Jenő, Wertheimer Klára, Szilágyi Sándor, Keresztury Dezső, Pátzay Pál). Kérdező: Takács József. Itt szeretnénk megköszönni Gulyás Borbála szíves segítségét. Közreadja és szerkesztette Markója Csilla (ELKH BTK MI).

² A művészek teljes nevükön: Barcsay Jenő, Basch Andor, Bartha László, Berény József, Bernáth Aurél, Bornemisza Géza, Borsos Miklós, Czóbel Béla, Diener-Dénes Rudolf, Elekfy Jenő, Egry József, Hatvany Ferenc, Hrabéczy Ernő, Jobbágyi Gaiger Miklós, Kmetty János, Novotny Emil Róbert, Pátzay Pál, Schaár Erzsébet, Szentiványi Lajos, Szobotka Imre, Szőnyi István, Vass Elemér, Vilt Tibor.

³ Oltványi (Ártinger) Imre.

⁴ Végpont, poén, lezárás.

nak egyik tagja átkérte magukhoz Szőnyit. Külföldi magyar kiállítás részére akart rendelni tőle egy nagyméretű paneau-t.

- „Magyar tájat ábrázoljon, talán gémeskúttal.
- Nagyon jó – felelte Szőnyi – de kell egy parasztház is hozzá.
- Nem kell! Az természetben fog előtte állni 30000 szivarból.”

Szőnyi persze így nem vállalta, de a párbeszédet frissiben elbeszélte.

Szőnyi rendkívül rokonszenves egyéniség volt, nem is voltak ellenségei, pedig mindig nyíltan elmondta a véleményét. Elég jómódban élt, a feleségének komoly birtoka volt Zebegényben. A társaságból Elekfy⁵ járt oda gyakran, ki rokona volt Szőnyinek.

Az egyetlen nyomorgó közülük a nagyszerű kvalitásérzékű Hrabéczy – Holló sógora⁶ – fésű ügynökségből tartotta fenn magát.

Berény puhaságára jellemző, hogy egy időben teljesen Bernáth hatása alatt állott. Ötven év múlva érthetetlen lesz, hogy miért Berény neve van ezekre a képekre írva. Ő néha elméleti fejtegetésekbe kezdett, rendkívül bonyolultan adta elő és inkább csak magának mondta. Czóbel különböző nyelveken vetett indulatszavakat a társalgás menetébe. Hatvanyt, aki egy ideig hatása alatt állt és Barthát (akkor Domanovszky unokahúgának férje volt) nem érdekelte. Domanovszky tudna jó képeket csinálni, nem tudom miért nem csinál – mondta.

Kmetty – a képzőművészet Schöpflinje – a legbaloldalibb megjegyzéseket tette félhangosan. Szobotka volt az első kapocs a zene és a képzőművészet között – trombitált. A legerősebb ellentét a Ferenczy testvérpár között volt, nem is álltak egymással köszönőviszonyban. Ha Béni Noémi után érkezett, nem ült be, csak az utcáról beszélt. Pátzay nem szerette Ferenczy Bénit, pedig hatottak egymásra, példa rá az Ady-érmük. Noémi is hatott Pátzayra, a Kerepesi úti temetőben lévő síremléke egy Ferenczy gobelin fehér márványban. Ferenczy Béni és Vilt kisplasztikáit Oltványi akciója keretében lehetett vásárolni. A hatvan pengőt kamatmentesen tizenkét havi részletben lehetett fizetni Oltványinak, ki a Magyar Jelzalog és Hitel Bank igazgatója volt. Apósa, Rózsa⁷ batyuskám – a batyuskám volt az általános megszólítás a társaságban –, hatalmas koncepcióival állandóan megbukott, mint például a Rózsa utcai Művészházzal. Rózsa az egyik kiállításon dicsérte Kádár Bélát. Erre az egyik fiatal: de batyuskám, hiszen a képen annak az alaknak a balkezén öt ujj van.

Rózsa számol: egy, kettő, három, négy, öt; aztán felsóhajt: Ez sem az igazi.

Nem tudom, megírom-e még a Gresham-kör történetét. 300 oldal terjedelműre terveztem, és ennek a kétharmada már meg is van. Azért hagytam félbe annak idején, mert úgy tudtam, hogy Oltványi akarja feldolgozni.

⁵ Elekfy Jenő.

⁶ Holló László festőművész felesége Hrabéczy Anna volt.

⁷ Rózsa Miklós, eredetileg Rosenthal Miklós, írói álnevé: Tövis (1873–1945), művészeti író, művészettörténész.

Nem értek egyet azzal a felfogással, mely szétszakítja a Gresham-kört, és kiemeli például Egryt. Ezt történelmietlennek tartom; a bonyolult és áttételes hatások miatt a háttér különös jelentőséget kap.

Még Nagybányán induló folyamat következménye a Gresham-kör, melynek a hatása még ma is tart. Mindenesetre in floribus kellett volna feldolgozni. Most már 1943-ban le kell zárni, és legfeljebb egy jegyzetben megemlíteni a végén, hogy az illető művészek még ezután is dolgoztak.